

L'esperit català de la *Crònica* d'en Ramon Muntaner*

Discurs llegit el 28 d'abril de 1918
en la IV Festa Anual de l'Institut

LLUÍS NICOLAU D'OLWER
Membre de la Secció Filològica

L'emoció que em causaria sempre d'haver estat elegit membre de l'Institut d'Estudis Catalans és multiplicada per la vacant que hi vinc a ocupar —no a omplir. Més de sis anys ha restat buida la cadira on seia Maragall; però l'escalf hi és, com afrontant la meva gosadia.

D'un creador a un erudit; del cantor de la paraula viva a un que recerca en estudis lingüístics la paraula morta; del qui duia en les ocasions solemnes la veu de tot el poble a un que dubta d'expressar el seu propi pensament —el contrast és absolut. Si l'heu cercat per tal que destaquí amb més de relleu encara la figura del claríssim poeta —aquell que amb ulls d'infant meravellat passà damunt la terra vessant arreu la llum i la simpatia— cert que ho aconseguíreu.

I l'emoció se'm torna perplexitat en haver d'elegir tema per a aquesta vetlla.

* Publicat a *La Veu de Catalunya* del 3 de maig de 1918 i següents. Inclòs al llibre del mateix autor *Paisatges de la nostra història* (1929).

Amb una igual i constant amor servesc en els meus estudis la clàssica Hèlena i la catalanesca Elisenda, i elles amb atractius igualment grans tothora em sol·liciten. A quina de les dues, en aquest acte, donaria jo la preferència?

Les parets venerables que ens acullen, les corporacions que seuen en aquesta estrada, i pensar que si avui us parlo és per l'absència irreparable —eterna— del primer magistrat de Catalunya, partit d'entre nosaltres abans que poguéssiu seure en la cadira que l'Institut ara fa un any li assenyalava—, tot això m'obliga de parlar-vos d'un tema ben català; i és, si la vostra benvolença m'acompanya, L'ESPERIT CATALÀ DE LA *CRÒNICA* D'EN RAMON MUNTANER.

Catalunya comparteix amb la França del Nord el domini literari de les *Cròniques*. Ningú, si no fossin, ja en època més moderna, els cronistes portuguesos d'Índies, ningú no admet comparació amb Froissard i Joinville, d'una banda; amb el rei Jaume, Desclot i Muntaner, de l'altra.

La *Crònica* de Jaume I és el llibre dels fets gloriosos d'un monarca gloriós, compenetrat amb el seu poble, que veu en la seva vida un destí providencial i que vol deixar per als successors una memòria i un exemple. Bernat Desclot reconta fidelment les lluites amb què Pere el Gran consolida la independència de Catalunya i obre les vies del seu imperialisme. El mèrit més gran d'en Desclot —just de mots i sobri de judici— és l'absoluta veracitat històrica.

D'una obra impersonal a una altra gairebé autobiogràfica; d'una imparcialíssima història a una càlida apologia: és el pas de la *Crònica* d'en Desclot a la *Crònica* d'en Muntaner.¹

A les primeres ratlles del pròleg l'autor ja ens parla d'ell:

Jo, Ramon Muntaner, nadiu de la vila de Peralada e ciutadan de València, és raon que faça moltes gràcies a nostre senyor ver Déu e a la Verge, madona santa Maria, e a tota la cort celestial, de la gràcia e de la mercè que m'ha feita: de molts perills que m'ha gitats he escapat, així de trenta-dues batalles entre de mar e de terra en què són estat, com de moltes presons e turments qui en ma persona són estat donats en les guerres on jo són estat, e per moltes persecucions que he haüdes, així en riqueses com en altres maneres, segons que avant porets entendre en los feits qui en mon temps són estats... Perquè vull que sapiats que com jo isquí del dit lloc de Peralada, que no havia encara onze anys complits, e con fiu aquest llibre e el comencé era en temps, la Déus mercè, de seixanta anys. Lo qual llibre jo comencé el quinzè di de maig de l'any de l'encarnació de nostre senyor Déu Jesucrist MCCCXXV.

I retrobem l'autor en el primer capítol i el retrobem en quasi tota l'obra, per ço car ell no és un historiador que es documenti, com en Desclot, sinó un pur cronista que reconta les coses que els seus ulls han vist. La *Crònica*, doncs, fatalment ha de resultar autobiogràfi-

1. L'edició avui més accessible de la *Crònica* és la de la «Col·lecció Popular Barcino», i, per a l'*Expedició dels catalans a Orient*, la d'«Els Nostres Clàssics». En aquesta i en el primer volum d'aquella —únic fins avui publicat— hi ha una bibliografia, a la qual adreço el lector [*nota de l'autor*].

ca, i no sabríem pas fer-ne retret a en Muntaner, per bé que ell ens digui i repeteixi: «...no vull contar res de molts afers que a mi esdevengren... per ço com negun no deu parlar de si mateix, si doncs no són feits qui toquen a senyors; perquè jo no us parlara res d'afers que a mi esdevenguessen, si no fossen feits qui es faessen per senyor.»

La *Crònica* d'en Muntaner és tota ella un himne: «A honor e laus del Casal d'Aragon», que li dictaven d'una part el seu lleialisme i d'altra el seu esperit tan íntimament català. Ningú com ell, que visqué en totes les terres catalanes, des de l'Empordà a València i a Eivissa; que serví en afers domèstics, militars i polítics les tres cases reials catalanes, la de Catalunya, la de Mallorca i la de Sicília; que defensà bravament la bandera de les barres a Gerba, enfront de les costes africanes, i a Gal·lípoli —ningú com ell no podia sentir, i de fet va sentir-lo i expressar-lo, el sentiment nacional de Catalunya.

En Muntaner és un acèrrim defenedor del nacionalisme lingüístic. Llengua i nació són per a ell una mateixa cosa,² i per això li semblen més nombrosos els catalans «que els grecs, qui són de l'emperador de Constantinoble», car entre ells «ha aital departiment de los llenguatges com ha de catalans e aragoneses», que, «si ben són d'un senyor, la llengua no és una, ans és molt departida». I raó que tenia, puix de les diverses fonts d'on es pot originar el sentiment nacional —raça, cultura, religió, convivència, etc.—, la del nacionalisme català és la llengua: a Catalunya nació i llengua neixen i progressen juntes, com juntes havien de caure i juntes de ressorgir. La reconquesta, que fongué en un tipus homogeni els elements constitutius del nostre poble, s'acomplí coetàniament amb la fixació de la llengua que havia d'ésser-ne l'expressió genuïna. Per això en Muntaner, que veu com la llengua és l'únic nexa que relliga en un sol poble els catalans del Principat, de València, de Mallorca, de Menorca, de Múrcia, de Sicília, de Sardenya, i encara des de la Companyia que allà a Orient ha esqueixat un bocí de la porpra constantiniana, estima aquesta llengua més que res, i no sap anomenar-la que no li uneixi un qualificatiu d'amor: la seva frase «bell catalanesc» val per la «douce France» de l'epopeia.

Cap obra com la *Crònica* d'en Muntaner no dóna una abundor tan esplèndida de manifestacions de l'esperit nacional de Catalunya.

Per a en Muntaner, Catalunya és la terra més rica del món: «Ver és —diu— que en Catalunya no ha aquelles grans riqueses de moneda de certs hòmens senyalats que ha en altres terres, mas la comunitat del poble és lo pus benanant que poble del món, e aquí viuen mills e pus ordenadament en llurs albergs ab llurs mullers e ab llurs fills que poble qui e'l món sia.»

Els catalans, «que tenen fe e veritat a amics e a enemics», són per a en Muntaner «los pus sobirans ballesters del món», «que de l'aire abatrien un auselet volant,» gent «tan alta de cor» «que cascun és aital entre els hòmens del món com són los lleons entre les altres bèsties».

2. «...galees armar n'ets quatre, totes de bones gents de catalans que sol un latí no hi haja ne null hom d'altra llengua.» (Cap. LXXVI.)

Ells «ab alegre e ab goig van a la batalla, així com totes les altres gents hi van per força e ab gran temor», i als cavallers de Catalunya «res no els pot estar davant ne per terra ne per mar». Natural és que un soldat enaltís les qualitats militars sobre totes les altres.

El principi federatiu, que la unió de dos pobles tan diversos com el comtat de Barcelona i el reialme d'Aragó imposava, hom el dugué als territoris de bell nou conquerits per Jaume I, i així la nació catalana no tingué altre nexa polític que la monarquia. D'aquí el lleialisme d'en Muntaner, el seu entusiasme pel Casal d'Aragó, la vella dinastia de Barcelona, «casa d'aitals cavallers» i «de tan dolça sang» que «casa de Déu és, e ab fe es ab veritat». Inacabable seria de retreure tots els seus elogis d'aquell «rei de natura e rei de ver-tut e de gràcia... que aitant com lo món dur se dirà lo bon rei En Jacme d'Aragon», del seu fill el prudent, cortès i estrenu Pere el Gran, «home ab compliment de totes les gràcies», de Jaume II, «que jamás no fo rei qui tan graciós ne tan astruc fos a ses gents»; de Frederic III, de l'infant Pere i de tots els altres prínceps i princeses de la comtal nissaga. La seva fidelitat per «aquesta beneita casa que la mercè de Déu, tostemp va de bé en mellor», i la fidelitat de tots els catalans, la traduï i la raonà en Muntaner amb les conegudes paraules on es mostren millor que enlloc els costums senzills de la Cort i el règim democràtic del nostre poble.³

3. «...certs siats que els bons senyors ajuden molt a fer llurs vassalls bons, e sobre tots senyors ho han aquells del Casal d'Aragon, que no us diré que sien senyors a llurs vassalls, que ans són llurs companyons. Que qui bé pensa los altres senyors del món com estan cars e cruus a llurs vassalls, e es pensa hom los senyors del Casal d'Aragon quantes gràcies fan a llurs sotmesos, la terra deurien besar que ells calcigueren. E si negun me demana: —En Muntaner, ¿quines gràcies coneixets vós que fan més los senyors del Casal d'Aragon a llurs sotmesos que altres?—, jo us ho diré: La primera gràcia és que tenen llurs rics hòmens, prelats, cavallers, ciutadans e hòmens de les viles e de mases mills en veritat e en dretura que nenguns altres senyors del món. D'altra part, que tots temps los donen e els fan moltes gràcies. Encara, que cascun se pot fer major ric hom que no és, que no ha paor que contra raó e justícia li sia a negun res demanat ne llevat, ço que no és així dels altres senyors del món; per què les gents de Catalunya e d'Aragon ne viuen pus alts de cor, com se veen així poblats a llur guisa: e null hom no pot ésser bon d'armes si no és alt de cor. E així mateix, encara han ab ells aquest avantatge, que cascun pot parlar ab ells aitant com se meta en cor que parlar hi vulla, e aitan-tes hores ells escoltaran graciosament e pus graciosa li respondran. E d'altra part, que si un ric hom o cava-ller o ciutadan o hom de vila, qui honrat sia, vol maridar sa filla e requer a ells que li facen honor, que hi iran e li faran honor a l'esgleia e lla on los plàcia. E aital mateix se fan si alcun mor o d'alcun volen fer ani-versari, que així hi van com farien llurs contirals; e d'açò no façats compte d'altres senyors del món. Ítem, part açò, a les grans festes faran convit a tota bona gent, e menjaran, ço que los altres senyors del món no fan. E d'altra part, que si ric hom, cavaller, prelat, ciutadan, hom de vila, pagès ne altre natural llur los tra-met fruita o vin o altres coses, que sens dubte tot ho menjaran; e encara prendran en llurs castells, viles, locs o alqueries llurs convits, e menjaran de tot ço que els facen aparellar, e dormiran en les cambres que els hau-ran endreçades. E d'altra part, que cavalquen tots dies per les ciutats, viles e llocs, e es mostren a llurs pobles; e si un hom o fembra pobre los crida: —Senyor, mercè!—, que tiraran la regna e oir-los han e donaran tan-tost consell a llur necessitat. Què us diré? Que tant són bons e graciosos a llurs sotmesos, que llonga cosa

Per això en Muntaner se sentia orgullós del nom de català, aquell nom que no podien oir els bizantins «que tantost no pensassen de fugir»; per això parla orgullosament de l'«ergull de Catalunya», per això té una mena d'idolatria per la gloriosa senyera de les barres.

Ai con veiran en Càller l'estendard que parrà
Sus alt en la muntanya qui tant flamejarà

exclama en el *Sermó*; i després, en donar compte de la presa de la ciutat, com volent associar també els elements de la natura al triomf dels catalans, diu:

[...] lo noble En Berenguer Carroç e companya del dit senyor rei... llevaren en la torre de Sant Brancàs un gran estendard reial del dit senyor rei, e puis en cascuna de les altres torres altre estendard e molts penons menors. E per gràcia de Déu, com les dites senyeres e penons se llevaren per les dites torres, no faïa gens de vent; e tantost com foren arborades, venc un vent de garbí, lo pus bell del món, qui estès les senyeres totes e los penons: e fo una vista la pus bella que anc fos per aquells qui bé volen a la Casa d'Aragon, e per los contraris dolor e rancura assats. E aquí lo *laus* se llevà, e havia tantes de gents de catalans, dins e defora, e gents moltes de sards, e aquells de Bonaire, qui responien al *laus* tots ensems, que paria que cel en terra vengués.

La vella soca del comte Guifré, eixint de la Marca Hispànica, havia estès branques per tot el Migjorn europeu. Quan en Muntaner escrivia la seva *Crònica*, regnava a Catalunya, València, Aragó i Sardenya Jaume II, a les illes de Mallorca i als comtats del Rosselló i Cerdanya el rei Sanç, a Sicília Frederic III, era duc d'Atenes i Neopàtria el seu fill Guillem, i tenia drets hereditaris al principat de Morea l'infant, després rei, Jaume III de Mallorca. D'aquesta reial escampadissa, però, el gran patriota no sabia pas gaubar-se'n. El seny polític i l'experiència guerrera li feien desitjar que regnés damunt dels catalans un sol príncep català. Nèts i besnèts del Conqueridor es repartiren el patrimoni nacional que una sola mà hauria hagut de regir. Per això en Muntaner els apostrofa: «Senyors d'Aragó e de Mallorques e de Sicília, qui eixits e sóts deixendents d'aquest senyor rei en Jacme, que Déus per la sua obra e vertut féu nàixer, estats ab bon cor, e siats tots d'un voler e d'una voluntat, e així serets sobirans a tots los prínceps del món.»

Per això, quan, mort Jaume II (1327), puja al soli Anfós III, adreça al novell monarca uns consells on el sentiment d'unitat catalana es formula en termes d'una política imperialista:

seria d'escriure: e per ço los llurs sotmesos son enflamats de llur amor, que no temen mort per exalçar llur honor e senyoria, ans en res no guarden pont ne palanca, ne temen a soferir fret ne calor ne null perill; per què Déus creix e millora en tots feits ells e llurs pobles, e los dóna victòria e honor, e farà d'aquí avant, si a Déu plau, sobre tots llurs enemics.» (Capítol XX.)

[...] sia a mercè que li vaja al cor que sostenga lo senyor rei Frederic, son avoncle, e sos fills qui són sos cosins germans de dues parts, e que el senyal reial seu qui reig Sicília no jaquesca deperir per nenguna res; que, mentre a Déu e a ell plàcia, aquella casa estarà ferma e segura a honor de Déu e d'ell e de tot son llinatge, e a gran profit de tots sos sotmesos. E pot fer compte que ell és rei d'Aragon, e de València, e de Sardènia, e de Còrsega, e de Mallorca e de Sicília, qui porten lo seu senyal e ab aquell han a viure o a morir, reja e mantenga contra tots los hòmens del món.

I, dient això, en Muntaner traduïa fidelment el sentir de tots els catalans, que, fins els més allunyats, els de Grècia, manifestaren repetides vegades llur desig d'agregació a la pàtria.⁴ Ell mateix ens reconta com en la primera campanya dels catalans, a nom de l'Imperi bizantí, contra els turcs, el megaduc Roger de Flor, «portava la sua senyera e de l'emperador ab la cavalleria, e los almogàvers portaven un penó del senyal del senyor rei d'Aragon, en la davantera de la fila, e en la rersaga un penó del senyal del senyor rei Frederic, rei de Sicília.» I més tard, quan, traïts pels grecs, els catalans juren venjança i esfondren els vaixells «per tal que negun no en pogués fer compte que per mar pogués escapar, e així que cascun pensàs de fer com a bon», en Muntaner, canceller de la Companyia catalana, que emprenia la guerra contra l'Imperi a nom del rei de Sicília, diu: «E fiu fer jo una gran senyera de Sant Pere de Roma, qui estegués a la torre maestre, e fiu fer *una senyera reial del senyor rei d'Aragon*, e altra del senyor rei de Sicília, e altra de Sant Jordi, e aquestes tres que portàssem a la batalla, e aquella de Sant Pere que estegués a la torre maestre.» És a dir, la senyera de sant Jordi, que era la pròpia de la Companyia; la del rei Frederic, que n'era el sobirà; la del rei Jaume, per l'hegemonia que els catalans de tots els regnes devien reconèixer-li; la de la Santa Seu, per ço com anaven a guerrear contra els cismàtics.

No es cansava en Muntaner de recomanar la unió entre els tres reis catalans, i bé sabia ell per què. A despit dels pobles, dues vegades aquella unió s'era rompuda: quan el rei de Mallorca, traint el seu germà Pere el Gran, es posà de part de la Croada, i quan Jaume II, per la pau d'Anagni, accedí a la guerra iniqua, sortosament fracassada, que la Santa Seu li imposava contra el seu germà Frederic. Del primer fet era passada ja mitja centúria, i en Muntaner, pel bon nom de la dinastia, sap falsejar-lo adretament. El segon era massa fresc en la memòria de tots els catalans, i prefereix de callar-lo. «E alguns diran: Com se'n passa, en Muntaner, així sumàriament d'aquests fets? E, si a mi m'ho deïen, jo diria que paraules hi ha que no han respost.»

El patriotisme d'en Muntaner, com tota passió ardent, comporta un aspecte negatiu: l'antipatia als pobles estrangers, i esborrar algunes planes de la història. La pobresa de Castella, que en quatre anys no podria pagar tot el que Jaume I va desprendre en un quants

4. A. RUBIÓ I LLUCH, «La Grècia catalana des de la mort de Roger de Llúria fins a la de Frederic III de Sicília (1370 a 1377)», en l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. v (1913-1914), pàg. 409.

dies per obsequiar Alfons el Savi, i la supèrbia de França i de la Seu Romana, que preferien veure els infidels essent un perill per a la Cristiandat, millor que no fossin vençuts per mà de la nostra gent, són retrets per en Muntaner, però sense insistir-hi: el seu menyspreu, el reserva tot per als grecs, «qui res no valen e cuiden més valer que les altres gents del món», sobre els quals «ha Déus tramesa tanta de pestilència que tothom los confondria»; i la seva rancúnia i el seu odi van contra els comuns d'Itàlia, especialment Gènova i Pisa, «C'ab cuberta de ladre fan tot o res, ço sai».

«És foll tot senyor e altre hom qui es fia en nengun hom de Comuna»; car si hom «mentre volia per escrit les llurs malvestats, no hi bastaria a escriure tot quant paper se fa en la vila de Xàtiva».

Aquest avorriment a les aristarquies italianes, a part el fet d'ésser elles qui més entrebancaven l'acció dels catalans a Orient, l'explica el monarquisme d'en Muntaner. No pas que ell, doctrinalment, preferís una forma o altra de govern —suposar aquest problema en un guerrer del tres-cents seria un greu anacronisme—, sinó que llavors, no menys que ara, totes les cases regnants eren estretament lligades per vincles de sang: Jaume I era l'avi comú, no sols de tots els reis catalans, sinó també dels de França, Nàpols, Castella i Portugal; i Jaume II partia el soli i el tàlem amb «la fontana de gràcia e de totes bonees», la reina Blanca, filla de Carles d'Anjou. Per ço és que en Muntaner no diu mal dels prínceps enemics, ben al contrari, que els omple de lloances, recordant «que tots los senyors del món són de tan alta sang»; per ço l'ombra de simpatia que damunt ells projecta el parentiu amb els nostres reis arriba, en certa mesura, fins a llurs pobles; per això es concentra tot el despagament d'en Muntaner contra els qui estan orfes d'aquella protecció dinàstica, els bizantins i les repúbliques d'Itàlia.

En Muntaner esborra algunes planes de la història —així seria inútil de cercar en la *Crònica* ni tan sols una al·lusió al fracàs de la croada de Jaume I o a la revolta dels nobles catalans contra Pere II—, i en falseja d'altres. Falsejades són les vistes de Jaume I i Alfons X quan tractaren de l'afer de Múrcia; falsejat el mal èxit del rei en el concili de Lió; falsejada la passivitat dels aragonesos i la traïció dels homes de Castelló d'Empúries llavors de la guerra amb França...

D'aquestes i d'altres inexactituds, li hem de fer retret? En Muntaner és parcial, és tendencios, com gairebé tots els qui d'història escriuen; només que ell té la rara sinceritat de confessar-ho. En obrir el seu llibre ja no ens podem donar per enganyats, per ço com diu que «de la honor e de la gràcia que Déus ha feta ne fa al Casal d'Aragon» serà la seva matèria; i, en cloure'l, hem de retre-li homenatge per haver escrit l'obra de més bullent saba catalanesca.

Per un atzar de la història, Catalunya es troba durant un segle representant la política gibel·lina; i això, en la consciència pregonament catòlica dels catalans, havia de produir un amarg conflicte. Els fets els convencien que la culpa era de la Seu Romana, i llur innata fidelitat al vicari de Déu damunt la terra els cloïa els llavis per a confessar-ho.

«Dia fo de plor e de dolor»⁵ aquell en què el sant pare donà la investidura de Sicília a Carles d'Anjou; però calia, per a reivindicar l'herència sangonosa de Mamfrè, tota la fermetat i cautela d'aquell rei que «d'ogni valor portò cinta la corda»,⁶ per ço car «null hom no li consentiria... que començàs guerra contra la Esgleia, qui és tot lo poder de crestians, e puis contra la Casa de França, qui és la pus antiga casa de reis que sia en crestiandat.»

Hom veu la lluita de sentiments en l'ànima d'en Muntaner. Així comenta amb semblants paraules la croada del papa Martí IV contra el rei Pere, i la donació dels seus estats a Carles de Valois: «diu-se que jamés no eixí de cort de Roma sentència que no fos justa, e així ho devem tuit creure»; però afegeix: «diu-se per los clergues, qui són amministradors de la santa Esgleia, que *sententia pastoris justa vel injusta tenenda est*», i d'aquesta injusta sentència del papa apel·la «a nostre senyor Déus, qui és senyor de tuit, e al benaventurat sant Pere».

En Muntaner retreu a «la santa Esgleia de Roma e aquells qui la regen» que per obra dels catalans són cantades més de vint mil misses que abans no es cantaven, i que els regnes de Mallorca, València i Múrcia, conquerits per Jaume I sense croada ni ajuda de l'Església, ella en treu més delmes i primícies que no d'altres cinc regnes; «emperò conhort-me'n en ço», diu, «que si el pare sant ne els cardenals no han coneixença, lo Rei dels reis, nostre senyor ver Déus, n'ha memòria». Al ferm catolicisme dels catalans i d'en Muntaner aquesta tivan-tor de relacions amb la Seu Romana desplaïa fortament. Ells desitjaven que la pau tornés i que seguís avant la lluita contra el sarraïns. Malauradament, això fou impossible: el sant pare també era rei, i a la política dels seus estats li convenia l'aliança amb els Anjou: la qüestió de Sicília havia de seguir dreçada entre els catalans i la Seu de Roma.

En Muntaner, no sols se'ns demostra catòlic, sinó també crèdul com un infant. Deixat de banda el «miracle que esdevenç a Portupí» a un almogàver, natural de Segorb, per raó de voler menjar carn la vigília de Nadal, en són prou testimoni tant les tres relíquies que Joan Muntaner i el prohòem genovès ser Ticino Zaccaria prengueren en el castell de Fòcia —un tros de la Veracreu, arrencat per sant Joan Evangelista «d'aquell lloc on Jesucrist havia ten-

5. Prenent la qüestió d'on per cert arrenca, del temps de l'emperador Frederic II, ja diu el nostre Cronista:

[...] per obra del diable moc-se entre ell e el papa discòrdia: *e de qual part venc lo tort no tany a mi que us ho diga, per què no us en diria res*; mas lo treball e la guerra cresqué e multiplicà entre la santa Esgleia e l'emperador, e açò durà molt temps. E puis per avant pau se féu... E sobre aquesta pau ell passà en Ultramar ab gran poder, e féu molt de bé, e guanyà ciutats e llocs que tolç a sarraïns. E com lla hac estat llonc temps, hac-se'n a tornar deçà mar: *per colpa de qui ne per qual raó, així poc vos en dic res*; mas bé trobaret qui us ho dirà, si bé ho cercats. Sí que con fo tornat deçà mar, la guerra tornà de la santa Esgleia e d'ell, ço és a saber, guerra amb los regidors de la santa Esgleia. *E així mateix vos dic que no sabrets per mi la colpa d'aquesta guerra per què venc ne per qui, com no és dat a mi que en deja parlar.* (Cap. L.)

6. DANT, *Purgatorio*, VII, pàg. 114.

gut lo cap»; una túnica inconsútil, teixida per Maria Santíssima, amb la qual «deia tots temps missa lo benaurat sent Joan»; i un exemplar autògraf de l'*Apocalipsi*— com les «tres quarteres» de manà que una vegada l'any ixen per «nou forats fort pocs» del sepulcre de sant Joan a la ciutat d'Efès. Demés, en Muntaner retreu les *profecies* que prometien a un «terç Frederic» la senyoria «de l'emperi e de la major part del món», i es mostra crèdul en averanys atmosfèrics. De vegades, però, per gran que sigui la credulitat d'en Muntaner, més gran la suposa ell en el seu públic: així reconta la repetida aparició del prohoms que li mana d'escriure la *Crònica*, així dóna sovint una fantàstica desproporció de baixes —un cavaller i dos peons catalans contra sis mil cavallers i vint-i-set peons contra «deu mília hòmens a cavall e de peu sens fin», en la batalla d'Apros—, i així parla del miracle «del golf de Màrmora, on fou degollada gran res dels Innocents per Herodes», dient:

[...] en aquest golf és aital miracle que tot temps hi trobarets unes tals planures de sang, qui són tamanyes com un cobertor, e ha-n'hi de majors e de menors. E aquell golf va tots temps ple d'aitals plates de sang viva, e pus que iscats d'aquell golf, no en trobarets gens; e d'aquella sang cullen los mariners, qui se'n porten de l'un cap del món entrò en l'altre per relíquies. E aço esdevén per la sang dels Innocents qui en aquell lloc fo escampada; e així d'aquell temps a ençà hi és e hi serà tots temps. *E açò és vera veritat, que jo de la mia man n'he collita.*

Si les taques vermelles hi romanen sempre, per ço com vénen de la color del plàncton, la llegenda evoluciona. Hom no parla ja de la sang vessada per Herodes: avui és la de les víctimes del Soldà Roig; temps a venir serà la dels armenis.

En Muntaner demostra en la seva *Crònica* la cultura literària pròpia d'un llec. Ell coneixia les faules d'Isop i l'Escriptura, potser més d'orella que de vista; la poesia provençal, esmentant el *Romanç de Jaufré* i adduint versos d'en Montanhagol; els esplets d'Alexandre, amb qui sempre compara Pere el Gran; els contes bretons d'Artús amb els cavallers de la Taula Rodona i de Tristany; però, més que altra cosa, les *Cròniques* catalanes i l'epopeia carolíngia.

Per en Muntaner tenim idea de la gran florida de la nostra literatura històrica. Ell ens parla del *Llibre de les conquestes*, de Jaume I; del *Llibre de la presa de Mallorca*, del *Llibre de la conquesta de València*, i, en general, que «ja se'n són fets molts llibre de la sua vida e de les seues conquestes e de la sua bonea e cavalleries e assaigs e proeses». Quina relació tinguessin tots aquests llibres entre ells i amb la *Crònica reial* que ens és pervinguda, ara ho ignorem. Parla també d'un *Llibre del rei En Pere*, que, pel detall que en dóna, no sembla pas el d'en Desclot. Recontant l'expedició de l'infant Jaume, després Jaume II, a Calàbria i a les costes de l'Adriàtic, diu que ho fa sumàriament «con ja se'n són fets llibres qui particularment parlen de cascun d'aquests afers e llocs com se prenien». I, per fi, ens anomena un llibre igualment desconegut, la *Gesta* d'en Galceran de Vilanova, tractant de la pau de Tarascó.

En Muntaner coneixia aquestes i altres cròniques, però el to de la seva obra no és el d'una crònica: és el de l'epopeia carolíngia, a la qual dóna tanta fe com a la història. D'aquí l'enllaçar-la amb la seva vila natal de Peralada; d'aquí la reiterada menció dels dotze Pars, d'aquí el comparar els cavallers catalans amb Rotlà i amb Oliver; d'aquí la forma externa del *Sermó*, derivada directament d'una gesta francesa:

En nom d'aicell ver Déus qui fe lo cel e el tro,
En son de Gui Nantuell farai un bell sermó;

d'aquí l'adreçar-se sempre, no, com Jaume I i en Desclot, «als qui llegiran», sinó «als qui oiran» el seu llibre.

De les gestes i de la literatura popular pren estil la prosa d'en Muntaner amb el seu desordre, amb les seves repeticions, amb les seves frases ponderatives, amb els seus proverbis i dites, amb la seva força creadora de llegendes (compareu l'infantament de Jaume I en la *Crònica reial* i en aquesta), amb els seus canvis de persona, i amb la manera d'acabar els capítols. En comptes de la fórmula sempre fredament impersonal d'en Desclot —«ara lleixa a parlar lo llibre» de tal cosa «e torna a parlar» de tal altra—, en Muntaner, com una vella prop de la llar, diu per exemple: «E així lleixar-vos he estar lo senyor infant, qui és ab lo senyor rei son pare sa e alegre, e tornar-vos he a parlar de la Companyia, entrò que vos haja amènats al ducat d'Atenes, on vui són.»

O bé: «E d'aquí avant lleixar-vos he a parlar del castell de Càller, qui està assetjat e aquells qui són dintre se són perduts, e lleixar-vos he a parlar d'Estampaig, qui és tot cremat e afogat e més abaix, e tornar-vos he a parlar del senyor rei d'Aragon e del senyor infant n'Anfós e del senyor rei de Mallorca.»

Els capítols més interessants d'en Muntaner, i els de més forta ressonància heroica, són aquells on parla de la Companyia catalana d'Orient: la fortuna de Roger de Flor, l'antic frare del Temple, que en pocs mesos arriba a megaduc de l'Imperi bizantí, i en qui es restaura, després d'extingida feia quatre segles, la dignitat cesària; l'escomesa dels almogàvers, que llancen més enllà del Taurus, en una ràpida ofensiva, els turcs acampats a la ribera del Bòsfor; la pèrfida traïció dels grecs, que a Andrinòpolis assassinaren els salvadors de l'Imperi; la implacable venjança catalana exterminant a sang i a foc tota la Tràcia; les hores de perill per a aquella «host dels francs que regnen lo regne de Macedònia», en lluita amb l'Imperi i amb Gènova; l'obrir-se pas per força de les armes cercant terres no devastades encara; ... i ensems el malastre que pesava damunt la Companyia, la mort de tots els seus cabdills, i l'haver-ne de fer cap i senyor Thibaut de Cepoy en nom de Carles de França, l'enemic de sempre; les rivalitats i les lluites interiors, les morts de catalans per mà de catalans disputant-se les dones i les riqueses, i, més que res, la figura fortament tràgica d'en Bernat de Rocafort, últim rebrot d'un vell arbre feudal caigut feia més d'un segle, Serrallonga que no ha trobat

encara el seu Maragall, home desfrenat, tirà de la Companyia, «que null hom no moria, en la host que ell no es prengué tot quant havia, e, d'altra part, si negun hagués bella muller o bella filla o bella amiga, era mester que ell l'hagués»; home enèrgic a qui els lleons que havien devorat un imperi i que entre ells es mataven cada dia no gosaven plantar cara, home ambició que es féu «segell ab cavaller ab corona d'aur, que es cuidava coronar rei de Salònic», i morí de fam, repetint potser la tragèdia d'Ugolino, tancat amb el seu germà n'Esbert sota una volta del castell d'Aversa. Escenes de valentia i d'odi, escenes de temeritat i de venjança, grecs deslleials, tàrtars cruels, genovesos cobejosos i catalans anàrquics, passen pels nostres ulls en aquelles planes d'en Muntaner, les de més emoció literària, les més viscudes i les de més valor històrica; l'únic testimoni català de l'èpica d'aventura.

Precisament «les grans meravelles... e grans victòries que catalans e aragoneses han haüdes en Romania» són en partida la cosa per què en Muntaner es mogué d'escriure el seu llibre. Ell era un dels actors de l'epopeia, i tot sovint ens remarca la seva acció personal, com en l'heroica defensa de Gal·lípoli, on, no tenint almogàvers, amb l'esforç de llurs mullers i amigues vencé els genovesos de ser Antoni Spínola, «que en veritat», diu, «fembra s'hi trobà que havia cinc cairellades en la cara, que encara se defensava així com si no hagués mal». Res, però, més lluny de l'esperit d'en Muntaner com d'exercir de *miles gloriosus*. Que parlin de sang els qui mai no n'han vista! Ell, a les escenes de guerra i de carnatge prefereix les tendres i amoroses: aquestes li arriben al fons del cor; sobre aquelles es permet qualche ironia. Abans d'escometre els Cavallers de la Mort, els almogàvers, segons llur costum, *desper-ten el ferre*: «e tots a colp van ferir dels ferres de les llances e dels dards en les péres, si que el foc ne faïa cascun eixir, així que paria que tot lo món fos llumenària... e majorment», afegeix, «com era alba.»

Quina fonda simpatia per en Muntaner que ens pren llegint la seva *Crònica*! I quina vida més plena d'esdeveniments i més digna sempre! Sortit de la vila de Peralada —de l'alberg pairal «al cap de la plaça» on s'era allotjat (1274) el rei Jaume— llavors de la invasió dels Croats en 1285, ha d'anar «per lo món cercant consell ab molt mal e molt treball e molts perills». Pren part en la conquesta de Menorca per Anfós II i en les guerres de Sicília del temps de Frederic III, trobant-se «del primer dia entrò al darrer» dins el setge (1301) de Messina; s'allista dels primers en la Companyia de Roger de Flor (1302), on es remarca la seva gestió guerrera i administrativa com a capità (1305) de Gal·lípoli i canceller i mestre racional d'host, i ell és l'únic que tots els altres cabdills estimen, i tots els almogàvers, i encara els turcs i els turcoples. Despagat, però, d'aquella anarquia militar, i pensant en la fàbrica que fa deu anys l'espera a València, torna (1307) cap a Occident. Servidor de la pàtria per damunt de tot, encara accepta, abans de la seva boda, la comanda del rei Frederic de pacificar les illes de Gerba i dels Querquens, ell que parla sarraïnès i és polític tan destre com guerrer esforçat; ho assoleix plenament, i en recompensa el rei li dóna per tres anys (1311-1313), a lliure voluntat, el govern de les illes; marxa a casar-se a València, no passa

sinó vint-i-tres dies, i retorna a Gerba amb la seva muller. Primer descans en la vida d'aquell incansable aventurer, convertit ara en reietó africà.

En Ferran de Mallorca, però, es marida amb na Isabel, hereva del principat d'Acaia i de la baronia de Matagrifó, i a en Muntaner (1315) se li obre el cor de desig d'una nova campanya d'Orient. Morta na Isabel, l'única fermaça d'aquesta altra dinastia catalana es concentra en el fruit d'aquella breu unió, l'infant en Jaume; i el seu pare no troba unes mans més curoses per qui trametre el sagrat dipòsit a l'àvia, la reina vídua de Mallorca, n'Esclarmonda de Foix, que les mans endurides en l'exercici de les armes del fidelíssim Muntaner.

I l'antic capità d'almogàvers s'encarrega del tendre nadó de quaranta dies, i encerta en tots els detalls. El posa sots cura de madona n'Agnès d'Adri, que «devia saber molt d'infants», per ço com n'havia tinguts vint-i-dos, i de la qui havia estat nodrissa de l'infant en Ferran; li cerca una «bona dida e ben compleccionada», i, a més d'aquesta, altres dues que met en la nau «per ço que, si la una fallia, les altres fossen aparellades»; fa provisions; embarca per a defensa més de cent vint homes d'armes; sap que quatre galeres napolitanes li volen robar l'infant, i ell procura de navegar en conserva amb vint-i-quatre naus de catalans i de genovesos que venien de ponent. Se'n perden set per la greu fortuna de la mar, però aconsegueix salvar el príncep tenint-lo amorosament als seus braços de nit i de dia mentre dura la tempesta, fins quan s'alletava, «per ço com la dida no podia seure, tan gran mal li faïa la mar, e a les altres dones altretal, que no podien durar ne anar»; aconsegueix terra a Salou, travessa tot Catalunya, i a Perpinyà lliurà l'infant a la seva àvia. I ell, un dels autors de la fèrria venjança catalana, escriu tendrament: «quinze jorns esteguí a Perpinyà, que tots dies anava veure dues vegades lo senyor infant; que tan gran enyorament n'haguí com me fui partit d'ell, que no sabia què me'n faés...»

S'atansava, però, Nadal, i torna a València, al costat de la seva muller i dels seus fills, i quan vol separar-se'n novament per anar a la Morea en ajuda d'en Ferran de Mallorca, sap la mort (1316) d'aquell príncep, aventurer i esforçat. Això el fixa per llarg temps a València: clou la seva vida militar i comença la ciutadana, i, com a prohóm de València, assisteix (1328) a la coronació fastuosa d'Anfós III. És en aquest repòs domèstic que en Muntaner, desgranant records, escriu la seva *Crònica* com a acció de gràcies a Déu i com a exemple dels prínceps: així és que hi posa tota la seva devoció i tota la seva experiència.

Per ço com oficis tan divergents i compromesos ell els regí amb encert que ultrapassà les esperances i fou tothora *the right man at the right place*, merita admiració i respecte en Muntaner, i, a més, simpatia i amor de nosaltres, catalans, per ço com el nord de la seva vida fou sempre, i per damunt de tot, la seva amor a la Nació Catalana.